

Niti je pitanje, niti je poteškoća u tome da svaki starješina mora ići za tim da svoje naredbe proglašuje odgajanicima kao svjesnim i zrelim osobama (ako to jesu). Prema tome očito je da je pozvan da im razjasni smisao naredbe, da ih potakne na ljubav prema onomu što im je činiti, da se svojevrijedno angažiraju za postupak u pravcu naredbe itd. Ali pitanje je upravo u tome koji će movensi biti u stanju da podanike urazume, oduševе, potaknu, sklone na posluš?

Pisac je mišljenja da „jedino“ pomisao i poziv na zajedničko dobro može buditi osobnost i izazvati slobodu (str. 20). Smatram da u svakom impulsu, u svakom osjećaju iznutra glavnu riječ ima pomisao i ljubav prema sebi, tj. osobna zainteresiranost. To se nalazi u dnu strukture čovječje psihe. Nije zaluđu ljubav prema sebi kao neko mjerilo ljubavi prema bližnjemu. Čovjek pita prije svega da li ta vrednota, to zajedničko dobro ima za njega važnosti, da li je u njemu uključena i njegova sreća, da li se radi o njegovoj sudbini itd.

Biblijski govoreći, poziv na osobnu sreću služi čovjeku i kršćaninu kao osnovna aspiracija. Krist i Apostoli oslanjaju se na tu činjenicu. „Blaženstva“ kao i uopće poziv na put spasenja polaze od pojedinačne ljubavi prema sebi (Spicq, I, str. 398, bilj. 4; str. 399, bilj. 1). Cini mi se da ponekad zaboravljamo na taj osnovni zakon čovječje psihe.

Poželjno je, dakle, da se poslušnost uokviri u ljubav, ali u onu koja poštuje zakonitost, koja polazi od sebe. Vrlo je teško misliti da će se podanici tako lako prebaciti u područje zajedničkog dobra i „jedino“ pomišlju na nj potaknuti da slijede poziv autoriteta. Možda će ih upravo pomisao na njihovu korist ili osobnu zainteresiranost probuditi iz pospanosti i potaknuti da se angažiraju u pravcu poziva nosioca vlasti ili predstavnika autoriteta.

Sve ovo uključuje da se pitanje poslušnosti tretira s etičke perspektive. Poslušnost spada na čovječje dužnosti. Poslušnost je krepost. A krepost treba sticati. Stiće se ponajprije svladavanje otpora, teškoća. Nekima je teže poslušati, nekima lakše. Uzroka tom različitom stavu

ima napretek. U biti je poslušna odreći se svoje volje i slijediti Učitelja (Mt 16,24). Još više ako se poslušnost poveže sa zavjetom.

Krivo bi bilo misliti da je piscu uopće izmakla svijest o tom focusu problema. Na str. 22. s punim pravom stavlja u pitanje da li se moraju svi prijedlozi podanika primiti. Dogodi se npr. da mlađi zabacuju disciplinu kao takvu. Ne prihvaćaju ovisnost o autoritetu (str. 23). A može se dogoditi da i čitava zajednica tj. starješine i podanici dogovorno zabace interpretaciju Božje volje kako je tumači Crkva. Ta da?

Pisac ne zalazi u klupko takvih situacija. A potrebno je zaći. Ako je nemoguće intervent viših, tj. ako zakaže ili se odbacuje taj intervent, treba reći da se nalazimo u moru ljudske slabosti i ljudske zloće. Kukolj i tajna bezakonja uvijek su još na snazi.

Ako ćemo liječiti rane današnjice, nastojimo iskreno priznati da tih rana ima i kod predstavnika autoriteta i podanika. Od koje strane puše jači vjetar? Pitanje je ugla s kojeg se gleda. A moralo bi biti samo jedno ispravno gledište: upoznati stvarno stanje. Nije svugdje isto. Gdje se otkrije eksces tu treba dovesti stanje u ravnotežu. A to će učiniti ona životna mudrost zvana razboritost, jer ona je uvijek elastična, ali i vjerna načelima. Misterij se konkretne problematike konačno prebacuje na osobnu odgovornost i nosioca autoriteta i poslušnosti.

Dr J. Kuničić

VALKOVIC MARIANO, *L'uomo, la donna e il matrimonio nella teologia di Matthias Joseph Scheeben*. Analecta Gregoriana, vol. 152. Roma 1965, str. I—XII+1—202.

Iako sa zakašnjenjem, još uvijek u pravi čas, valja zabilježiti i kod nas doktorsku disertaciju M. Valkovića, sadašnjeg rektora Visoke bogoslovske škole na Rijeci. Zapravo, trebalo bi jednom popisati sve što je kod nas ili bilo gdje od naših bogoslovaca napisano u razdoblju od posljednjeg broja Bogoslovske smotre 1944. do prvog broja 1963, kao i sve što se iza toga, zbog naj-

različitijih, i opravdanih, razloga, propustilo registrirati. Istina, nema toga mnogo — zbog tjeskobe vremena — ali spada na susljednost bogoslovske aktivnosti.

Valkovićeve studija o Scheebenu vrlo je zapažena u više od desetak renomiranih teoloških časopisa. Najopširniju je recenziju napisao H. Schauf u *Müncher Theol. Zeitschrift* 3/4 (1966) 294—296. P. Lener S. I. u *Civiltà cattolica* (1966, br. 2793, str. 275) zapaža da je studija napisana „con un rigore di metodo, una profondità e completezza di analisi, una ricchezza d'informazione storica, una solidità di criteri teologici...“ Zato ju je Papinsko sveučilište Gregoriana, na kojem je V. doktorirao, preuzelo u niz svojih izdanja *Analecta Gregoriana*.

Radnja obuhvaća — uz Predgovor, Znaci i kratice, Opći pregled (I — XII), Opći zaključak, Bibliografija, Biblijsko i Imensko kazalo (str. 187 — 201) — pet poglavlja: 1) Čovjek — slika Božja; 2) Teologija žene; 3) Zenidba, seksualnost i rađanje u stvorenjskom planu; 4) Razmišljanja o nutarnjem razlogu „jedinstva u dvoje“ u ženidbi; 5) Sakramenat ženidbe. Glavna je odlika radnje u tom što je tako kompleksan predmet obrađen odmjerenom i kompetentno. Osobito su značajni zaključci svakog poglavlja — osim trećega, gdje bi možda bili najpotrebniji — koji su ponovljeni u Općem zaključku. Prema H. Schaufu najteži i najbolji dio radnje predstavljaju poglavlja 3—5. S obzirom na osebnost Scheebenove misli najproblematičnije je poglavlje 2, a po našem se mišljenju najbolji prilog suvremenoj našoj problematici nalazi u poglavlju 1.

Radnja se otvara poglavljem prvim: *Čovjek — slika Božja. Temeljni vid teološke antropologije M. J. Scheebena* (str. 1—37). Odmah u početku pisac upozorava: „Sistematska rasprava o ženidbi i odnosima između muža i žene u Scheebenovoj teologiji nemoguća je bez općeg pogleda u njegovu nauku o čovjeku uopće. Na žalost, teološka antropologija Scheebenova još nije proučena ni u cjelini ni u svojim magistralnim potezima“. Stoga Valković, u funkciji strogog predmeta svoje disertacije, upozorava samo na op-

će poteze Scheebenove antropologije. Ona je to zanimljivija što je aktualnija: danas je u središtu teološkog istraživanja i teološka antropologija. Baš u tom, među klasicima teologije, Scheeben ima jedno od značajnijih mjesta, već i kao najveći teolog prošlog stoljeća po sudu M. Grabmanna.

Zabilježimo stoga članke ovog prvog dijela Valkovićeve studije: 1) Aktualnost teološke antropologije; 2) Čovjek-slika Božja; 3) Biblijski temelj nauke o čovjeku kao slici Božjoj kod Scheebena; 4) Narav slike Božje u čovjeku; 5) Ontološka i dinamičko-personalistička narav slike Božje u čovjeku; 6) Čovjek „plastična slika Božja“ prema Sv. pismu, prednjejskim ocima i Scheebenu; 7) Pozitivni sadržaj slike Božje u čovjeku: a) Čovjek prema nerazumnim stvorenjima, b) Čovjek u odnosu prema svijetu anđela; 8) Vječna slika u Bogu i božanska slika u čovjeku; 9) Razlika slike Božje u muškarcu i ženi; 10) Čovjek slika Prešvetoga Trojstva.

Svoje proučavanje Scheebenove antropologije Valković ovako zaključuje (str. 36—37): a) Scheeben s pravom naglašava ideju o čovjeku kao slici Božjoj. Ta je ideja teološki mnogo sadržajnija od aristoteliske o čovjeku kao „razumnoj životinji“. Stoga se danas mnogi teolozi rado vraćaju na biblijsko i patrističko vrednovanje čovjeka. Scheebenova razmišljanja u tom prednjače: iako ih valja precizirati, u sebi sadrže prostrane vidike za nova, religioznija i ljudskija vrednovanja čovjeka. — b) Izgleda da Scheeben s pravom zahtijeva da se u razmatranja o čovjeku kao slici Božjoj ukluپی i vrednovanje čovjekove tjelesnosti, pa i seksualnosti. Tim utire put da se teološka razmišljanja više priljube svojim pravim izvorima, a očiste od negativnih aristoteliskih, platonističkih i manihejskih upliva. — c) Tako čvrsto formuliran Scheebenov teološki antropocentrizam, po Valkoviću, prilično je osamljen u katoličkoj predaji. Temelji se na njegovu kristocentrizmu, koji je ukorijenjen u teologiji sv. Bonaventure i Duns Scota te u kristologiji grčkih otaca. Valković smatra da, takav antropocentrizam, uza sve to što nema mnogo odjeka u tradicio-

nalnoj teologiji, „omogućuje te se bolje ocijeni značenje čovjeka i njegova mjesta u svemiru i u ekonomiji spasenja.“ — d) Manje je sretno Scheebenovo umovanje da se prava slika Božja nalazi samo u muškarcu. Takvo je mišljenje, čini se, u suprotnosti sa suvremenom egzegezom, a Scheeben je u tom pod uplivom određenog teološkog i egzegetskog mentaliteta svoje, odnosno ranijih epoha. — e) Najproblematičnije je u misli Scheebenovoj razmišljanje o trojstvenim odsjevima u obitelji. Scheeben je pod utjecajem tadanje odveć materijalne doslovnosti, možda slovnosti, u shvaćanju i tumačenju prvih poglavlja Knjige postanka. Zato mu je i teološka misao, koja polazi od problematično shvaćenih tekstova, nepogođena. Dobro primjećuje Valković: „Da bi se metafizički i teološki ocijenio simbolizam muškarca i žene i njihovih uzajamnih odnosa, valja radije poći ne od Trojstva kao takvog, nego od njegovih vanjskih očitovanja u povijesti spasenja — tj. od misterija Krista i Crkve.“

Svoja ostala razlaganja, osobito u poglavljima 2—5, sam Valković ovako sintetizira na str. 187—190:

1) Za Scheebenovu antropologiju osobito je značajan njegov *simbolizam*, utemeljen na biblijskoj i patrističkoj nauci o čovjeku slici Božjoj. Taj je simbolizam razrađen u više pravaca: a) ulazi u definiciju čovjeka, ukoliko božanska slika u čovjeku obuhvaća dva vida — ontološki i dinamičko-personalistički. S tim u vezi Scheeben, slijedeći neke prednicejske oce, ističe da je čovjek u svojoj tjelesno-duhovnoj cjelokupnosti slika Božja. Zato je u Scheebenovoj antropocentričkoj koncepciji čovjek u središtu svih stvorenja, kao „mali bog“ (microtheos). — 6) Protiv mišljenja sv. Augustina i sv. Tome Scheeben i u ljudskoj obitelji gleda odraz Presv. Trojstva. Pneumatološki vidici njegove teologije žene, koliko god su problematični i diskutabilni, naslanjaju se i na neka otačka umovanja. — c) Osebnino je Scheebenovo razmišljanje o ženi kao slici Duha Svetoga, daka-ko ne samo u izravnoj, nego i u obrnutoj analogiji, ukoliko je mpr. žena, nasuprot spiritualnosti, predstavica karnalnosti i stvorenjstva.

Scheeben gotovo spontano proširuje pneumatski simbolizam ženstva, povezujući ga s Crkvom, Marijom, djevičanstvom, Mudrošću SZ-a i sa svećeništvom. Ovaj dio teze, II poglavlje, rekosmo, predstavlja najsporniji vid Scheebenove antropologije. „Iako sadrži dragocjenih elemenata“ — veli Valković — „odveć je labilan i shematičan.“ — d) Izvanrednu vrijednost u Scheebenovim razmatranjima ima simbolizam kršćanske ženidbe, ukoliko nije kao simbol, nego „stvarni posljedak“ i „razgranjenje“ nupcijalnog misterija Krista i Crkve. Tim je svojim razmišljanjima, tako ukorijenjenima u patristici, Scheeben mnogo doprinio obnovi teologije sakramenta ženidbe. — e) Scheebenov simbolizam, tako značajan za njegovu antropologiju, u isto je vrijeme trojstven, kristološki i ekleziološki.

2) Ženidba spada u stvoriteljski plan Božji. Zato ona nije čisto prirodna institucija, nego ima značaj pozitivne institucije, i kao takva predmet je posebne brige Božje. Odatle posebni zahvati Božji kojima Bog štiti svetost ženidbe i obiteljskoga života.

3) Raspravljajući o ženidbi u društvenom smislu, Scheeben s jedne strane naglašava jednakost i dostojanstvo supružnika, ali i hijerarhijski njihov suodnos. Ipak, prevladava „androcentrička“ koncepcija. Tu je Scheeben više nego drugdje odveć pod ranijim utjecajima, koje nije uspio prevladati cjelovitijim shvaćanjima.

4) U pogledu ciljeva ženidbe, Scheeben stavlja u prvi plan rađanje potomstva. To se pak uklapa u širu viziju sa snažnim personalističkim vrednovanjima.

5) Scheeben nastoji teološki osvijetliti i obrazložiti i seksualnost. Teoretski, njegova su razmišljanja uzvišena, ali na pogled stvarnosti on se utječe angelizmu i mističnim umovanjima.

6) Osobita je njegova zasluga da je uočio mnoge elemente za teološko vrednovanje rađanja. Tu je osobito vrijedan njegov prilog što naglašava „organsko jedinstvo“ akcije Božje i roditeljske.

7) Scheebenova razlaganja o najdubljoj naravi „jedinstva u dvoje“ — što ih Valković skuplja u VI poglavlju — pokazuju intuitivan i produbljivački Scheebenov teološki genij, koji ipak nije sasvim slobodan od starih koncepcija, kroz koje se probijaju nove.

8) Kršćanska je ženidba „sakramentalni misterij“. Scheeben nije u tom dorečen, ali je važno da je on uočio bit i usmjerto teologe na daljnja razmišljanja. S tim u vezi, baš sakramentalni vez muža i žene — koji odražava jedinstvo Krista i Crkve — shvaćen je kao „sacramentum simul et res“. Važno je i shvaćanje da je ženidba posvetilački sakrament koji daje nadnaravnu vrijednost bračnom životu.

9) Scheeben skuplja i prerađuje u posve osobnoj sintezi najrazličitije uplive i predaje. Zbog vjernosti tradicionalnoj baštini — zaključuje Valković — u Scheebenovu su teološkom sustavu najodlučnije patriističke i skolastičke sastavine; njemački mu je romantizam k tome nadahnua neke nove kategorije mišljenja i postavljanja stvari te je tako došla do izražaja njegova osobna teološka fizionomija.

Valkovićeva studija o Scheebenovoj nauci o čovjeku, muškarcu i ženi, ženidbi, seksualnosti, rađanju itd., dvostruko je vrijedna: 1) Valković s jedne strane razlaže jedno važno poglavlje Scheebenove antropologije. U tom je, što mu je i kritika priznala, cjelovit, odmjeren, informiran sa stajališta biblijskog, patriističkog, skolastičkog, ambijentalnog. On ne samo što Scheebenovu misao razlaže nego je i podvrgava kritici, ali upozoravajući na njezinu izvornost i njezinu značajnost za izgradnju susljedne teološke antropologije. — 2) S druge strane, iz Valkovićeve studije proizlazi važna spoznaja teološke metodologije: pojedine sisteme, bilo cjelinske bilo djelomične, treba prosuđivati u njihovu kontekstu, uočavajući u čemu je njihov napredak s obzirom na juče-rašnje te doprinos, uza sve manjke, s obzirom na daljnji razvoj teologije.

Za naše prilike smatram da bi bilo korisno prevesti barem I poglavlje Valkovićeve doktorske diser-

tacije, jer bismo tim dobili dobar uvid u probleme teološke antropologije. Valkovićeve recenzent H. Schauf uočio je ovu zanimljivost: Slaven, Hrvat, talijanski piše studiju o glasovitom njemačkom teologu. Da li ćemo kada prići k ostvarenju fonda koji će omogućiti našim bogoslovcima da hrvatski Hrvatima pišu izvorna djela iz teologije? Trebalo bi i na teološkom polju ocijeniti naš uvoz-izvoz! Za naše prilike smatram najpotrebnijim da se prevede uz nužnu preradbu, barem I. poglavlje Valkovićeve doktorske disertacije, kao samostalni izvadak: *Čovjek — slika Božja. Obrisi teološke antropologije M. J. Scheebena*. Za što bismo morali na to dugo čekati?

Bonaventura Duda

MATANIC ATANASIO, Adempire il Vangelo. Commento letterale e spirituale della Regola di San Francesco d'Assisi. Roma 1967.

A. Matanić, ranije profesor na Franjevačkom pedagoškom institutu u Grottoferrati, a sada profesor na Papinskom sveučilištu Lateranum, izdao je niz studija povijesnog i duhovnopovijesnog značaja. U ovom djelu izlaže doslovni i duhovni smisao Pravila sv. Franje Asiškog. Pravilo sv. Franje — značajna novost u Crkvi njegova vremena i tako plodno u daljnjoj povijesti Crkve — potiče na uvijek nove studije. A. Matanić u svom tumačenju donosi niz dragocjenih pojedinosti, i povijesnih i ideoloških. Istina, on je svoj knjigu primjerio nizu u kom je izdana, ali bi bilo poželjno da je obuhvatio svestraniju problematiku, naročito u vezi s potrebnom obnovom i Franjevačkog reda, kao i da mu je dokumentacija potpunija. Najpoželjnije bi bilo da takva i slična djela provrve i na hrvatskom jeziku. U sadašnjem rastu Crkve kod nas, napose što se tiče redovničkih zvanja, upravo je potrebno pristupiti što svestranijoj formaciji mladih redovničkih naraštaja.

B. D.